

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

СИСТЕМНІ ФАКТОРИ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВИДАХ СПОРТУ

Долбишева Ніна

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

Анотація

На основі метода научного познання к основным системным факторам подготовки спортсменов в интеллектуальных видах спорта относятся разработка и внедрение образовательных программ: возрастные границы, которые связаны с ранней возрастной специализацией, ранним возрастным участием в соревнованиях разного уровня (национального, континентального, международного), достижением международного рейтинга, диапазоном спортивного стажа и опыта; формирование, признание и организация соревнований по новым видам спорта, дисциплинам и возрастным категориям; использование эргогенных и эрголитических средств спортивной подготовки; развитие, внедрение и совершенствование новейших информационных и компьютерных технологий; расширение географической территориальности стран-участников на соревнованиях и их призеров; спортивно-маркетинговая политика.

Ключевые слова: системные факторы, подготовка спортсменов, спортсмены-интеллектуалы, интеллектуальные виды спорта, шахматы, шашки, спортивный бридж, Го.

Annotation

On the basis of the scientific knowledge the main factors of the training system of athletes in the intelligent sports include the development and implementation of educational programs: age limits which are associated with early age specialization, early age participating in competitions at various levels (national, continental, international), achievement of international rating, a range of sporting experience and expertise; the formation, recognition and organization of competitions in the new sports, disciplines and age categories; the use of ergogenic and ergolitical means of sports preparation; development, implementation and improvement of latest information and computer technologies; expansion of geographic territoriality of the countries-participants of competitions and their winners; sports marketing policy.

Key words: systemic factors, training athletes, athletes -intellectuals, intellectual sport, chess, checkers, sport bridge, Go.

Постановка проблеми. Аналізуючи інтелектуальні види спорту, безпосередньо як спорт, можна констатувати, що вони мають певні відмінності від олімпійських, професійних та у більшості випадках неолімпійських видів спорту. Такими відмінностями можна вважати гіподинамічність навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності; ефективність навчання залежить від рівня розвитку розумових та інтелектуальних здібностей; специфічність тренувального та змагального навантаження припадає на реалізацію розумових якостей та прояву інтелектуальних зусиль; результативність змагань досягається за рахунок абстрактно-логічного обігрування суперника; пріоритетність підготовки припадає на спеціальну-інтелектуальну підготовленість та її складові – теоретичну, психологічну та спеціально-практичну; другорядність фізичної підготовки як допоміжної та спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, формування різнобічних рухових умінь та навичок, підвищення рівня рухової активності; специфічність реалізації принципів, використання засобів та методів спортивної підготовки; особливість присвоєння міжнародних звань з урахуванням основних досягнень на міжнародному рівні.

Л.П. Матвеев (2010) зазначає, що процес підготовки спортсменів до високих спортивних досягнень носить комплексний характер та реалізується через «підсистеми», до яких відносяться змагання, спортивне тренування та системні фактори [6]. Однак, на нашу думку, системні фактори необхідно розглядати як окрему складову системи багаторічного спортивного вдосконалення, оскільки вони впливають на структуру та етапи підготовки, основні закономірності тренувального процесу (принципи, засоби, методи, види підготовки) та змагальну діяльність (систему організації, спортивні досягнення) оптимізуючи їх ефект [4].

Враховуючи вищезазначене, система підготовки в інтелектуальних видах спорту (шахи, шашки, Го, спортивний бридж) спрямована на формування компетентностей, а її підсистема пов'язана насамперед з інтелектуальною, спеціально-практичною, психологічною та фізичною підготовками, організа-

цією та проведенням спортивних змагань [2, 3, 4].

Таким чином, на сьогодні є актуальним питанням щодо визначення та наукового обґрунтування системних факторів як складових системи підготовки в інтелектуальних видах спорту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконується згідно зі зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2020 рр. за темою «Історичні, організаційно-правові та теоретико-методичні основи підготовки спортсменів в неолімпійському спорті», державний реєстраційний номер 0116U003008.

Мета дослідження: визначити та науково обґрунтувати системні фактори спортивної підготовки спортсменів, які займаються інтелектуальними видами спорту, в аспекті їх урахування в практичній діяльності.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, нормативно-

правових документів та матеріалів мережі Інтернет (офіційних сайтів); наукового пізнання; системного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Процес багаторічної підготовки спортсменів за теорією Л.П. Матвеева (2010) передбачає систему та підсистему спортивної підготовки, засновану на загально педагогічних позиціях та весь цей процес носить прикладно-спеціалізоване навчання та виховання [6].

В інтелектуальних видах спорту система підготовки спортсменів, ураховуючи їх прикладно-спеціалізоване навчання, передбачає формування спеціальних компетентностей (пізнавальну, практичну, творчу, комунікативну та соціальну), які пов'язані з обсягом спеціальних знань, інтелектуальних та процесуальних навичок вирішувати специфічні ігрові завдання, демонструвати практичні уміння здійснювати науковий пошук з самореалізації власних здібностей, які дозво-

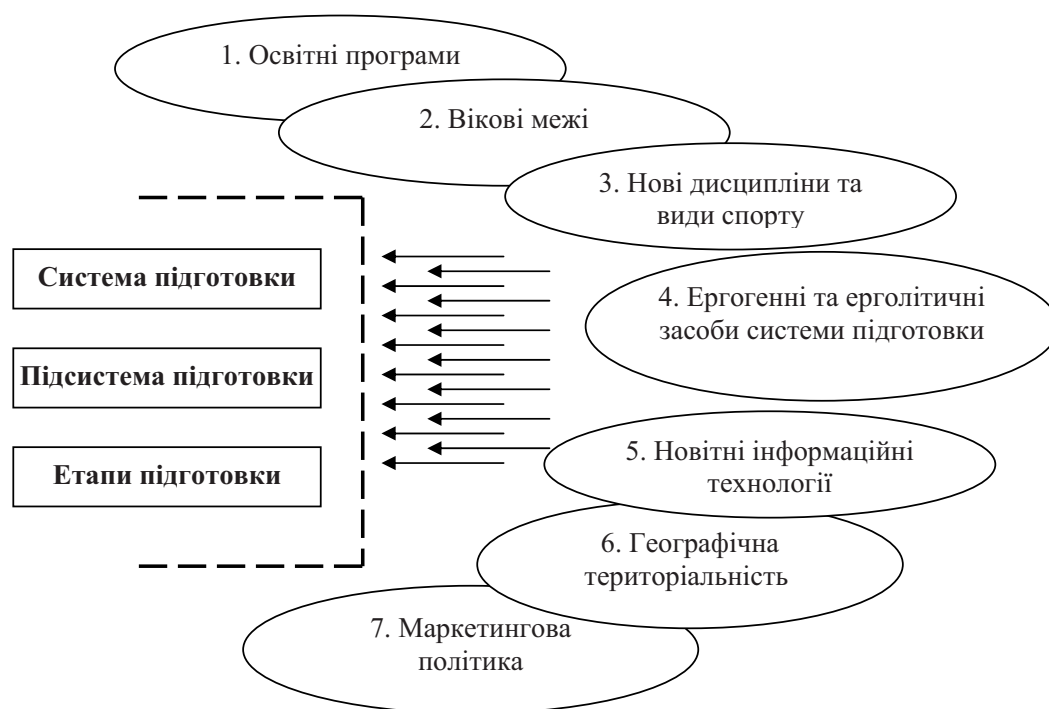

Рис. 1. Системні фактори, що впливають на спортивну підготовку та змагальну діяльність спортсменів в інтелектуальних видах спорту

ляють досягти значних результатів у змагальній діяльності та реалізуються через специфічні принципи навчально-пізнавальної діяльності [2, 4]. Підсистема спортивної підготовки передбачає спортивне тренування та змагання [4, 6].

Системні фактори процесу підготовки спортсменів-інтелектуалів, як окремі складові спортивної підготовки, впливають та доповнюють структуру, підхід і організацію навчально-тренувального процесу й змагальну діяльність, оптимізуючи їх ефект для реалізації поставлених завдань (рис. 1).

1. Освітні програми національного та міжнародного рівня безпосередньо впливають на розвиток інтелектуальних видів спорту у напрямку популяризації та інтелектуального розвитку людей різного покоління, через впровадження їх в систему освіти, формування доступної системи з організації та проведення змагань на аматорському рівні без досягнення максимальних спортивних результатів та в подальшому залученні до професійної змагальної діяльності. До міжнародних програм, що реалізуються під егідою ЮНЕСКО, можна віднести Програму навчання бриджу у школах (1996 р.) [1] та Програму навчання гри в шахи у школах та університетах (1998 р., 2005 р.), до національних – Концепцію загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку шахів «Інтелект нації» на 2013-2020 рр., та Концепцію загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2020 рр., у яких передбачені питання щодо впровадження навчання шахам у загальноосвітніх школах 1-4 класів, формування шахових клубів в сільській місцевості, вдосконалення системи відбору та підготовки національних збірних команд, популяризації шахів у засобах масової інформації, поліпшення матеріально-техніч-

ної бази тощо.

2. Вікові межі як фактор обумовлюється ранньою віковою спеціалізацією; участю у змаганнях не тільки національного але й міжнародного рівня; ранніми досягненнями світового рейтингу; діапазоном спортивного стажу та досвіду.

Незалежно від того, що відповідно до Програми ДЮСШ та СДЮШОР, початок занять інтелектуальними видами спорту рекомендований з 6-ти річного віку (винятком є спортивний бридж), початок занять здійснюють з 4-5 років. Це пов'язано з тим, що сьогодні інтелектуальні види спорту висувають достатньо високі вимоги до їх інтелектуального розвитку, збільшується кількість обдарованих дітей зі здібностями запам'ятовувати, аналізувати, приймати рішення.

Для мотивації та підтримки розвитку інтелектуальних видів спорту серед дітей, молоді та людей старшого віку, політика міжнародних, континентальних та національних федерацій передбачає організацію та проведення змагань міжнародного рівня, безпосередньо чемпіонатів світу серед різних вікових груп, починаючи з 6-9 років. Так, наприклад, у швидких шашках з 1994р. проводяться змагання серед юніорів, з 1993р. – кадетів, з 1997р. – міні-кадетів, з 2005 р. – дітей. Змагання з чекерсу (шашки) серед юніорів проводяться з 2004р., змагання серед молодіжних команд зі спортивного бриджу – з 1987р., серед юнацьких команд – з 1993р., а першість Європи серед школярів – з 1994р.

Рання спеціалізація та рання участь у змаганнях безпосередньо впливає на спортивні досягнення у світовому рейтингу. Яскравим прикладом на сьогодні є шахісти К. Магнус (1990 р.н), з Норвегії, який є наймолодшим спортсменом, який отримав звання «Гросмейстер FIDE» у 13 років, подолавши планку у 2700 та

2800 пунктів рейтингу, очоливши офіційний рейтинг FIDE у віці 19 років (неофіційний рейтинг «Live Rating» очолив у 17 років), ставши володарем найвищого рейтингу за всю історію його існування, досягнувши 2882 пункти та побивши рекорд у 2851 пункт, утримуваний Г. Каспаровим протягом 13 років; Х. Іфань (1994 р.н) у 13 років отримала звання «Гросмейстер серед жінок FIDE» та очолила світовий рейтинг серед дівчат-юніорів, у 15 років отримала звання «Гросмейстер FIDE», у 16 років стає чемпіонкою світу; М. Музичук (1990 р.н.) з України і О. Горячкіна (1998 р.н) з Росії, які у 14 років отримують звання «Гросмейстер серед жінок FIDE» та у 18 років одразу увійшли до Топ-20 світового рейтингу. Така тенденція спостерігається і в інших інтелектуальних видах спорту, так спортсменка з гри Го Ю. Жіунг (1997 р.н) з Китаю у 14 років зайняла 2 позицію світового рейтингу серед жінок, а у 16 років його очолила; спортсмен з шашок Р. Бумстра (1993 р.) з Нідерландів у 13 років потрапляє в Топ-300 рейтингу, а у 15 років до Топ-100, у 18 років до Топ-10.

Тож допуск спортсменів-інтелектуалів у дитячому віці до участі у міжнародних змаганнях сприяє отриманню рейтингових балів, що в свою чергу впливає на отримання звання «Міжнародний гросмейстер». Присвоєння звань за останні 10 років здійснюється у більш молодому віці, це можна спостерігати на прикладі українських спортсменів, які спеціалізуються у шашках та шахах (табл. 1). Така тенденція спостерігається у спортивному бриджі та Го.

Цікавим є те, що здійснюється омолодження світової Топ-10 та Топ-100. Так, наприклад, станом на липень 2016 р. до Топ-10 серед чоловіків та жінок входить 8 шахістів 22-29 років, а середній вік у шахах спортсменів-інтелектуалів Топ-100 склав у чоловіків 31 рік, а у жінок 30 років.

Вікові грані щодо отримання звання «Міжнародного гросмейстера» українськими спортсменами, які спеціалізуються в шашках та шахах

І.П.спортсмена	Стать	Рік народження	Рік присвоєння звання «Міжнародний Гросмейстер»	Повний вік
Класичні шашки				
І. Куперман	чол.	1922	1958	34
М.Кархов	чол.	1936	1971	35
Р. Лещинський	чол.	1957	1980	23
І. Кирзнер	чол.	1964	1999	35
Ю. Анікеєв	чол.	1983	2002	19
А. Іванов	чол.	1988	2008	20
Л.Сівук	жін.	1968	2003	35
Ю. Макаренко	жін.	1973	1994	21
Л. Свірт	жін.	1978	2001	23
Н. Єсіна	жін.	1981	1998	17
В. Маричко	жін.	1989	2005	16
Шахи				
А. Хасін	чол.	1923	1972	49
В. Гуревич	чол.	1959	1998	39
М.Бродський	чол.	1969	1994	25
В.Іванчук	чол.	1969	1988	19
Р. Пономарьов	чол.	1983	1998	14
О. Арещенко	чол.	1986	2002	16
Я. Жеребух	чол.	1993	2008	15
І. Нижник	чол.	1996	2010	14
І. Челушкіна	жін.	1961	1992	31
Н. Жукова	жін.	1979	2010	31
Г.Ушеніна	жін.	1985	2012	27
Г. Музичук	жін.	1990	2012	22
М. Музичук	жін.	1992	2015	23

Аналіз рейтингу шахістів України (станом на 01.04.2017 р.) дозволяє стверджувати, що середній вік чоловіків склав 36 років, а серед жінок - 21 рік. Крім цього, до ТОП-100 України серед жінок входить 22 спортсменки віком до 17 років (наймолодшій 11 років – Дубовик А., м. Дніпро), тоді як серед чоловіків 1 спортсмен (15 років –Шевченко К., м. Київ) [12]. Таке омолодження призводить до витіснення спортсменів більш старшого віку, у більшості випадках саме жіночої статі.

Таким чином, представлений

аналіз дає підставу констатувати, що рання спеціалізація та участь у спортивних змаганнях, з одного боку впливає на світові досягнення, такі як отримання міжнародного звання, досягнення максимального рейтингу та їх динаміку (рис. 2), з іншого – на структуру та зміст етапів спортивної підготовки, які змінюються, доповнюються, розширюються та вдосконалюються [3].

Необхідно зазначити, що в інтелектуальних видах спорту діапазон загального спортивного стажу спортсменів може тривати до 60

років, при цьому втримуватися на світовому рівні 20-50 років, а їх досягнення неможливо порівняти з досягненнями у динамічних видах спорту. Наприклад, у шахах серед чоловічої статі (станом на 1.01.2017 р.) – А. Карпов (Росія) у світовому рейтингу знаходився 34 роки, загальний спортивний стаж складає 41 рік; В. Іванчук (Україна) у світовому рейтингу – 29 років, загальний спортивний стаж на сьогодні складає 38 років; серед жіночої статі – П. Крамлінг (Швейцарія) у світовому рейтингу – 31 рік, загальний спортивний

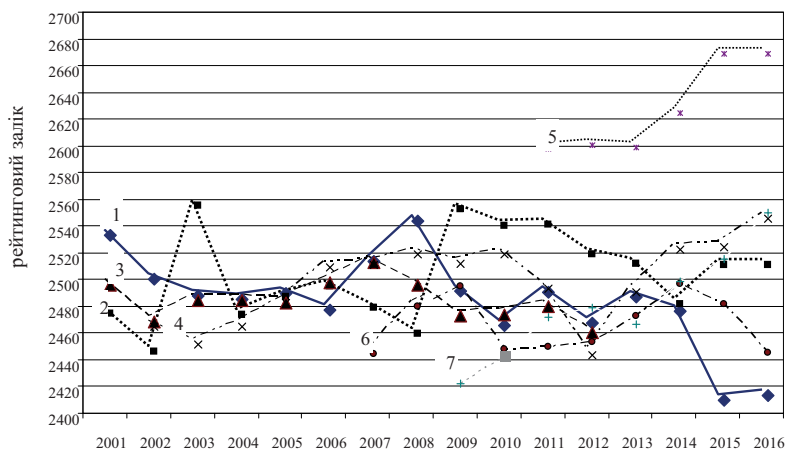

Рис. 2. Історикографія особистих досягнень Чемпіонів світу з шахів серед жінок (станом на 1 січня 2016 р.):

- ◆— 1. Ч.Чень (Китай) Чемпіонка світу з шахів 2001 р.
- ◆— 2. А.Стефанова (Болгарія) Чемпіонка світу з шахів 2004 р.
- ◆— 3. С.Юйхуа (Китай) Чемпіонка світу з шахів 2006 р.
- ◆— 4. А.Костенюк (Росія) Чемпіонка світу з шахів 2008 р.
- ◆— 5. Х.Іфань (Китай) Чемпіонка світу з шахів 2010 р., 2011 р., 2013 р., 2016 р.
- ◆— 6. Г.Ушеніна (Україна) Чемпіонка світу з шахів 2012 р.
- ◆— 7. М.Музичук (Україна) Чемпіонка світу з шахів 2015 р.

стаж – 43 роки; 3. Лельчук (Німеччина) у світовому рейтингу – 36 років, загальний спортивний стаж – 45 років. У шашках серед чоловічої статі - Т. Сейбрандс (Нідерланди) у світовому рейтингу – 51 рік, загальний спортивний стаж – 55 років; О. Чежов (Росія) у світовому рейтингу – 30 років, загальний спортивний стаж – 40 років; серед жіночої статі – К. Ван Літ (Нідерланди) у світовому рейтингу – 33 роки, загальний спортивний стаж – 41 рік; О.Альтшуль (Німеччина) у світовому рейтингу – 36 років, загальний спортивний стаж – 45 років. Необхідно констатувати, що Т. Сейбрандс (1949 р.н.), О.Чежов (1964 р.н.) та К. Ван Літ (1966 р.н.) на сьогодні входять у першу десятку найсильніших гросмейстерів, П. Крамлінг (1963 р.н.) та О.Альтшуль (1964 р.н.) – в другу десятку, В.Іванчук (1969 р.н.) – в третю десятку, 3. Лельчук (1961 р.н.) в сотню світового рейтингу.

3. Вихід нових дисциплін та видів спорту на міжнародний рівень сприяє формуванню цілісної системи Кодексу з організації та проведення змагань. До таких дисциплін, незалежно від

давньої історії їх розвитку, відповідно до офіційних чемпіонатів світу можна віднести класичні російські шашки (чол. – 1985р., жін. – 1993р), бразильські шашки (1985р.), бліц (1993р.) та швидкісні шашки (рапід) (1998р.), турецькі шашки (чол. – 2014р., жін. – 2016р.), бліц (1988р.) та швидкісні шахи (2001р.), категорію змішаних команд у шахах (2016р.) і т.д.

На структуру підготовки спортсменів-інтелектуалів впливає організація змагань серед різних вікових категорій. Крім дитячих та молодіжних категорій, як зазначалося вище, здійснюється організація змагань серед студентів та ветеранів. Так, Чемпіонати світу серед ветеранів з шахів проводяться з 1990р., зі спортивного бриджу – з 2000р., із стокліткових шашок та Го серед студентів 2003р.

Цікавим фактом є те, що у відповідності до науково-технічного прогресу формується система змагань з комп'ютерними програмами щодо інтелектуальних видів спорту. Один з перших Чемпіонатів світу (олімпіада) був проведений у змаганнях Го у 1987р. шахах – 1996р.

До нових видів спорту можна віднести спортивний покер. Створення Міжнародної федерації спортивного покеру у 2009 р. сприяло визнанню покеру міжнародним спортивним рухом, а також дозволило у 2011 р. провести I Офіційний Чемпіонат світу, а в подальшому у 2013 р. організувати континентальні чемпіонати Європи, Азії та Австралії [22]. Змагання зі спортивного покеру проводяться в рамках командних змагань, групових та індивідуальних дисциплін. На сьогодні набувають розвитку такі види спорту, як спортивне доміно, спортивні нарди та ін.

4. Ергогенні та ерголітичні засоби системі підготовки займають вагомe місце серед системних факторів, які використовуються з метою підвищення розумової активності, концентрації уваги та психічної стійкості, підтримки мозку в стані високої роботоздатності, досягнення відмінної інтелектуально-спортивної форми, покращення мозкового кровообігу, зниження емоційної та розумової втоми, запобігання вікового погіршення пам'яті протягом усієї спортивної кар'єри.

На підставі методів наукового пізнання – аналізу, синтезу та аналогії – встановлено, що в системі підготовки та змагальної діяльності в інтелектуальних видах спорту має місце використання ергогенних засобів (позатренувальні та позазмагальні засоби), до яких відносять природні та гігієнічні, педагогічні, соціально-психологічні та медико-біологічні, які займають різне місце на різних етапах багаторічної підготовки, річного циклу тренувань та їх періоду [5, 16, 19] (рис. 3).

Для досягнення високого спортивного результату, як у динамічних так і у інтелектуальних видах спорту, використовуються ерголітичні (заборонені) засоби, безпосередньо допінг у вигляді речовин і препаратів природного або синтетичного походження,

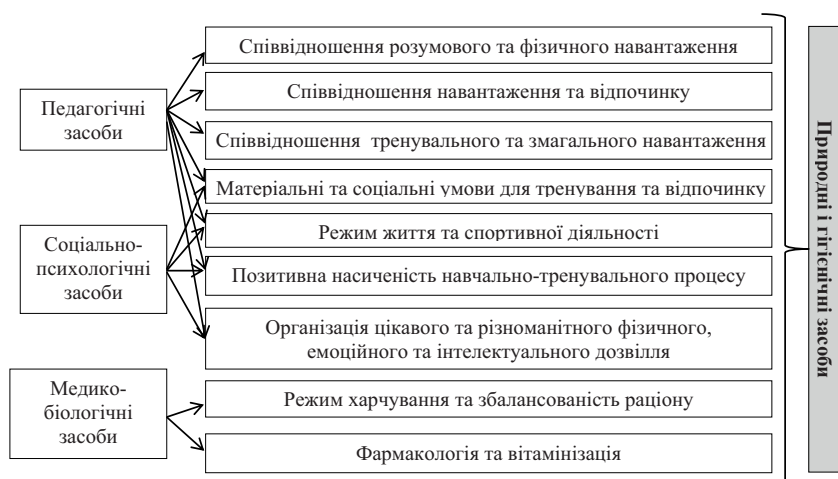

Рис. 3. Ергогенні засоби системи підготовки спортсменів в інтелектуальних видах спорту (найбільш значущі)

завдяки яким збільшується активність розумової, нервової та ендокринної систем і м'язової сили.

Починаючи з 1999 р. проблеми використання заборонених Всесвітньою антидопінговою агенцією (WADA) речовин та препаратів представниками інтелектуальних видів спорту представляє науковий і практичний інтерес. Це пов'язано з тим, що саме в цьому році Міжнародна федерація шахів була визнана МОК, а два роки по тому (2001) федерація затверджує антидопінгові правила в шахах, що сприяло їм стати часткою Олімпійського руху. Всесвітня федерація шашок з 2001 р. почала взаємодіяти з антидопінговим комітетом та розробила антидопінгові правила. У 2005 р. на чемпіонаті світу зі спортивного бриджу, який проводиться під егідою ЮНЕСКО, Міжнародна федерація спортивного бриджу підписує угоду із Всесвітньою антидопінговою організацією. У 2008 р. Міжнародна федерація Го приймає Всесвітній антидопінговий кодекс та його міжнародні стандарти розробляючи та затверджуючи антидопінгові правила для своїх спортсменів. З урахуванням основних змін у Антидопінговому кодексу прийнятого WADA 14 листопа-

да 2014 р. міжнародні федерації інтелектуальних видів спорту (шахів, шашок, Го, спортивного бриджу) переглянули та розробили антидопінгові правила, що вступили в силу протягом 2015 р. Вихід та визнання спортивного покеру як виду спорту сприяло розробці та затвердженню у 2017 р. Антидопінгових правил та підписанню договору Міжнародною федерацією спортивного покеру та WADA щодо виконання Антидопінгового кодексу [15, 17, 18, 26, 27].

5. Новітні інформаційні та комп'ютерні технології їх розвиток, впровадження та вдосконалення безпосередньо впливають на досягнення спортивного результату та систему підготовки спортсменів-інтелектуалів. Це пов'язане з Он-лайн трансляціями змагань та організацією Он-лайн змагань, використанням комп'ютерних програм для навчання та вдосконалення спортивної форми, формування системи змагань спортсменів з комп'ютерними програмами та змагань між ними.

Прямі трансляції Он-лайн та перегляд ігор у відеозапису дозволяють спортсменам на пряму здійснювати аналітичний аналіз гри, знаходити для себе рішення

та варіанти переможних і програваних ігрових позицій та ходів, вдосконалювати тактику та стратегію гри.

В процесі вдосконалення системи підготовки спортсменів-інтелектуалів використовується метод сучасних технологій в якості інформаційних баз, модулів, енциклопедій, а також комп'ютерні навчальні програми, які виконують функції партнера, суперника та тренера. Так, наприклад у шахах, у 1948 р. вийшла книга Н. Винера «Кібернетика», в якій чітко представлена аналогія щодо створення шахової програми, використовуючи пошук мінімакса з лімітованою глибиною та оцінюванням функцій. У 1950 р. К.Шеннон надрукував статтю про комп'ютерні шахи «Програмування комп'ютера для гри в шахи», а у 1952 р. Д. Принц розробляє програму, яка вирішувала шахові завдання. Перша програмна шахова гра була розроблена 1956 р. американцями П. Штейном та М. Уеллом і в цьому році Д. Маккарті винайшов альфа-бета алгоритм пошуку вирішення шахових завдань. Видатний шахіст О. Бернштейн у 1958 р. розробляє першу шахову програму, яка може повністю грати шахові партії, а в подальшому на цій основі розробляються ідентичні програми Kotok-McCarthy і т.п. У 2002 р. були опубліковані основні формати ендшпільних баз, включаючи Edward Tablebases, De Koning Endgame Database і Nalimov Endgame Tablebases.

В середині 1980 р. для підготовки радянських шахістів стали використовуватися шахові комп'ютери різної модифікації – «Електроніка ІМ-01», «Електроніка ІМ-05», «Електроніка ІМ-29» (шаховий партнер), «Інтелект-01», «Дебют», «Фенікс» та ін.

На сьогоднішній день в системі підготовки юних спортсменів-шахістів використовуються комп'ютерні ігри та програ-

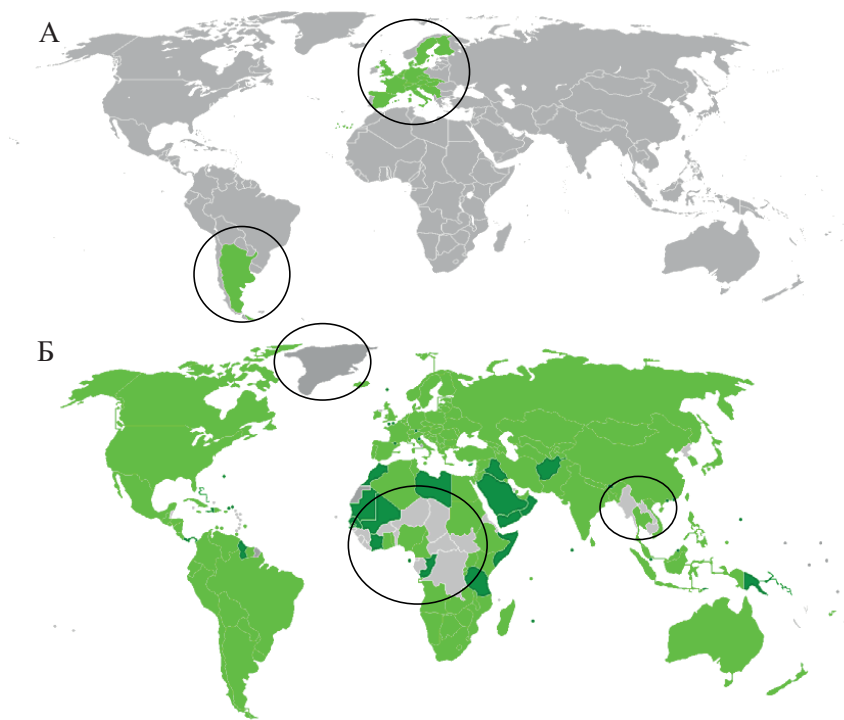

Рис. 2. Географічна територіальність учасників Шахової олімпіади:

А – I Шахова олімпіада 1927 р. (обведені країни-учасники)

Б – XXXXII Шахова олімпіада 2014 р. (обведені країни, які не брали участі)

ми «Шахи у казках», «Шахова школа для початківців», «Шахова тактика», «Шахові дебюти», «Шахова стратегія», «Шахові комбінації», «Shredder Classic 3», «СТ-ARN3.0», «Шахові задачі», «Енциклопедія дебютних помилок» і т.п.

7. Географічна територіальність країн-учасників змагань та їх призерів в інтелектуальних видах спорту має тенденцію до її розширення, що пов'язане з розповсюдженням та розвитком їх в різних країнах світу, формуванням нових дисциплін та визнанням нових інтелектуальних видів спорту.

На I Шаховій олімпіаді у 1927р. взяли участь спортсмени з 16 країн світу – представники Європи та Південної Америки, а на XXXXII Олімпіаді у 2014 р. – 172 країни з п'яти континентів (рис. 4).

Така тенденція спостерігається і в інших інтелектуальних ви-

дах спорту, які набувають свого інтенсивного розвитку в країнах Африки та Азії. Даний факт підтверджується кількістю країн-учасників у командних чемпіонатах світу зі спортивного бриджу на «Бермудський кубок», оскільки на першому чемпіонаті у 1950р. (Бермудські острови) приймали участь три команди – зі США, Великобританії та об'єднаної команди європейських країн, а з 2003 р. у ньому бере участь 22 команди у відповідності до зональної територіальності: 1 команда країни-організатора, 6 – Європи (1 зона), 3 – з Північної Америки (2 зона), 2 – з Південної Америки (3 зона), 2 – з Азії та Середнього Сходу (4 зона), 1 – з Центральної Америки та Карибських островів (5 зона), 3 – з Азійсько-Тихоокеанського регіону (6 зона), 2 – з Південно-Тихоокеанського регіону (7 зона), 2 – з Африки (8 зона).

Розширення географічної те-

риториальності країн-учасників сприяє збільшенню кількості спортсменів-учасників з різних континентів. Даний факт підтверджується кількістю країн-учасників на Всесвітній командній олімпіаді зі спортивного бриджу, яка проводиться з 1960 р. серед чоловічих та жіночих команд у форматі один раз на чотири роки, а з 2008 р. проводиться в рамках Всесвітніх інтелектуальних ігор (рис. 5). Так, на першій Олімпіаді взяли участь 43 спортсмени (14 жінок, 39 чоловіків) з 25 країн, а на XII Олімпіаді – 115 спортсменів (43 жінки, 72 чоловіки) з 72 країн [14].

8. Маркетингова політика спрямована на реалізацію планів, пов'язаних з фінансуванням та вирішенням як безпосередніх, так і непрямих завдань з розвитку інтелектуального спорту. Основу спортивної маркетингової політики в інтелектуальних видах спорту складають маркетинг спортивних змагань, організація спортивного видовища, спонсорство і доброчинність, спортивний товар, реклама, різновиди комунікацій та телетрансляцій.

Маркетинг спортивних змагань обумовлений грошовим внеском на право проведення змагань, який повинен сплачуватися до їх початку Міжнародній федерації. Так, наприклад, у відповідності до регламенту офіційних змагань з шашок-64 (2014) за право проведення Чемпіонату світу серед чоловіків та жінок та матчу за звання Чемпіона світу організатори спортивних змагань сплачують 5 000 €, за проведення Чемпіонату Європи – серед чоловіків та жінок – 3 000 €, етапу Кубка світу – 200 € [10]. За проведення IV Всесвітніх інтелектуальних ігор під егідою «СпортАккорд», що проводились у Пекіні (Китай), до оргкомітету від держави надійшло 1 087 264 \$, а міста-організатора – 1 245 090 \$ [25].

Одним з компонентів маркетингу спортивних змагань є

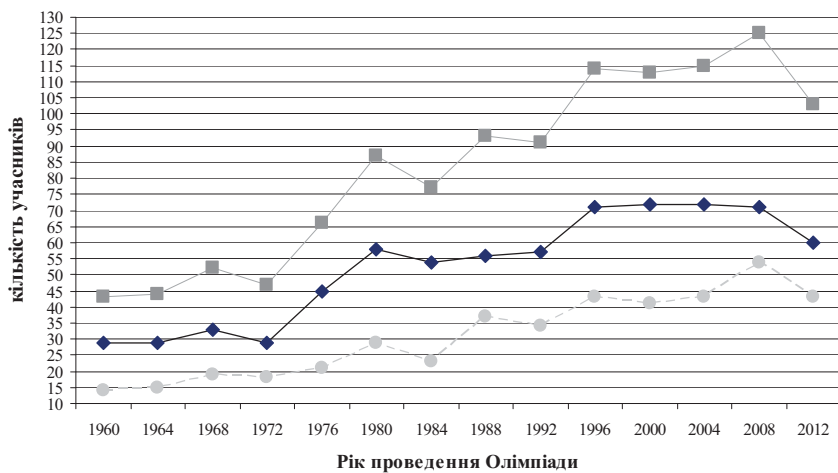

Рис. 5. Кількість учасників на Всесвітній командній олімпіаді зі спортивного бриджу (період 1960-2012 рр.):

◆ - чоловіки; ○ - жінки; ◆ - загальна кількість учасників

вступний та реєстраційний внесок спортсменів щодо їх участі в змаганнях, який складає у відповідності до рівня змагань від 15 € до 5 000 €. Так, вступний внесок для спортсменів на V Відкритому чемпіонаті серед молоді 2017 р. склав 200 €, а в Чемпіонаті світу серед юніорів – 750 € [13], на Всесвітніх іграх зі спортивного бриджу 2012 р. склав 3 200 € за команду, а 2016 р. – 4 000 € [14]. Для участі у блиц-турнірі на Міжнародному відкритому шаховому фестивалі «Aeroflot Open» шахістам необхідно сплатити турнірний внесок у розмірі 300 € [7, 8, 9].

Участь на Чемпіонатах світу та континентальних чемпіонатах у 2016 р. з шахів серед ветеранів (сеньйорів 50+ та 65+ і старші) не залежно від звань та рейтингу спортсмени сплачували вступний внесок в розмірі 70 € та реєстраційний внесок у розмірі 80 €, крім цього, у випадку несвочасної реєстрації стартовий внесок збільшується вдвічі [11]. Однак, є позитивний бік стосовно того, що 3 найкращим гравцям кожної категорії, які були кваліфіковані на попередньому чемпіонаті, надавалися привілеї щодо їх безкоштовного розміщення та харчування.

Правлінням Міжнародної федерації шашок (секція-64) затверджено регламент офіційних змагань з шашок-64, у якому чітко встановлений турнірний внесок для кожного учасника до офіційних змагань. Так, на Чемпіонатах світу у відповідності до вікової категорії та програми учасники змагань повинні сплатити турнірний внесок у розмірі від 15 \$ до 120 \$ (наприклад: гравці-чоловіки у класичній програмі – 120 \$, а гравці-жінки – 80 \$; ветерани у класичній програмі – 30 \$, а у блиц-програмі – 15 \$; гравці-призери попередніх чемпіонатів серед юнаків та дівчат 19, 16, 13, 10 років та молодші у класичній грі сплачують 60 \$, за заявкою національної федерації – 120 \$ і т.п.), на Чемпіонатах Європи від 15 \$ до 100 \$ (наприклад: гравці призери попередніх чемпіонатів та призери Кубка світу, у класичній програмі сплачують 60 \$; діти категорії «Юні надії 8 років і молодші», безпосередньо призери попередніх чемпіонатів та гравці поданих національною федерацією (не більше 3), у класичній програмі, швидкій програмі та блиц програмі сплачують 35 \$ та 15 \$ (відповідно до програм); а гравці, які не брали участь у відборі й бе-

руть участь за заявкою національної федерації, сплачують 50 \$ та по 20 \$ (відповідно до програм) [10].

Достатньо вагомою складовою маркетингової політики виступає призовий фонд змагань, який напряму залежить від рівня змагань, спонсорства і добродійності та впливає на контингент учасників, рекламу, різновиди комунікацій та телетрансляцію. На IV Всесвітніх інтелектуальних іграх під егідою «СпортАккорд» (2014 р.) призовий фонд на всі види спорту та програми склав – 1 245 090 \$ [25], а на I Всесвітніх елітних інтелектуальних іграх (2016 р.) у шахах за трьома програмами у категорії чоловіки та жінки склав 528 000 €, з них: за 1 місце – 9 000 € у чоловіків, 6 000 € – у жінок, за 2 місце – 7 500 € та 5 000 €, за третє – 6 000 € та 4 000 € (відповідно статті) і т.д. до 16 позиції [23]. У 2015 р., 2016 р. та 2017 р. на XXIII, XXIV та XXV Міжнародних відкритих шахових фестивалях «Aeroflot Open» призовий фонд складав 140 000 € (120 000 € – фонд на три Open турніри, а 20 000 € – фонд блиц-турніру). На чемпіонаті «Heerhugowaard Open 2017» з міжнародних та турецьких шашок головний приз складав 3 000 € [20]. У турнірі «Masters Group» у 2015 р. взяли участь 10 спортсменів (які пройшли відбір за результатами минулого Open-турніру), призовий фонд склав 20 000 € [19].

Згідно з довідником з правил змагань Міжнародної федерації шахів загальний мінімальний призовий фонд на Чемпіонаті світу повинен складати не менше 15 000 €, на Чемпіонаті світу серед аматорів – 7 500 €, командному Чемпіонаті світу FIDE 50+ и 65+ – 10 000 € [19].

На сьогодні найвищі призові складають на Кубку «Інга» у змаганнях з комп'ютерного Го, основним спонсором якого є тайванський банкір та засновник даних змагань Ін Чанкі (Ing Chang-ki), який проводиться з 1988 р. раз на

чотири роки. Автору програми, яка ставала лідером, присуджувався грошовий приз від 250 000 до 400 000 нових тайванських доларів, а у випадку перемоги програми над гравцем 1-го професійного дану сплачується 40 000 000 нових тайванських доларів [24].

Суттєві призові плануються в командних змаганнях з шахів на Кубок Шейха Заєда, який пройде у 2020 р. (Об'єднанні Арабські Емірати), у розмірі 21 000 \$ за перше місце, 15 000 \$ за друге місце, 12 000 \$ за третє місце, 10 000 \$ за четверте і т.д. до 16 місця (5-8 місце по 5 000 \$, 9-16 місце 3 000 \$) [19].

Спонсорство та добродійність – одна зі складових маркетингу, які спрямовані на отримання прибутку або рекламу власного товару. Однак необхідно зазначити, що в окремих випадках спонсорство змагань сприяє отримання прибутку у розмірі від 2% до 10%. Так, наприклад, на IV Всесвітніх інтелектуальних іграх під егідою «СпортАккорд» (2014р.) на організацію та проведення змагань від спонсорів було надано 430 677\$, що склало 15,6 % від загальної суми, а прибуток спонсорів після проведення змагань склав 16 878\$ – 3,9 % від спонсорського вкладу [21].

Як зазначалось вище, спортивний товар, реклама змагань та різновиди комунікації й теле-трансляції є одними зі складових маркетингу. У більшості випадках на їх витрачається до 10 % від загального кошторису витрат на змагання. Але незалежно від цього для отримання прибутку здійснюється продаж трансляцій матчів, який складає від 10 000 \$ до 200 000 \$.

Також в більшості випадках у процесі проведення комплексних змагань різного рівня впроваджуються різні наукові, навчальні та спортивні програми, що спрямовані на популяризацію інтелектуальних видів спорту, на реалізацію яких витрачається приблизно

до 1%.

Проведення різного рівня змагань, ураховуючи вищезазначене, спрямоване на отримання фінансів, які використовуються на їх організацію та проведення, визначення призового фонду, оплати адміністрації змагань, суддів і т.п. Яскравим прикладом є IV Всесвітні інтелектуальні ігри під егідою «СпортАккорд», на яких загальний дохід склав 2 763 031\$, а витрати – 2 550 445 \$, у відповідності до цього прибуток склав 212 586 \$.

Отже, маркетингова політика в інтелектуальних видах спорту має достатньо широкий діапазон та пов'язана з різними видами діяльності та фінансуванням.

Необхідно констатувати, що вище представлені фактори між собою мають взаємозв'язок та не можуть відокремлюватися один від одного. Так, наприклад, збільшення суперництва між лідерами, використання і вдосконалення новітніх інформаційних та комп'ютерних технологій активізує розробку специфічної концепції підготовки, нових методологічних рішень проблем підготовки, безпосередньо пошуку нових, більш ефективних засобів і методів спортивного тренування; впровадження нових дисциплін та освітніх програм з інтелектуальних видів спорту пов'язане з удосконаленням кількісних і якісних параметрів системи змагань тощо.

Висновки. Для ефективної системи підготовки та досягнення високого спортивного результату необхідно враховувати системні фактори, які взаємопов'язані та доповнюють один одного. На підставі методу наукового пізнання необхідно виділити наступні системні фактори: розробка та впровадження освітніх програм; вікові межі, які обумовлені ранньою віковою спеціалізацією, ранньою віковою участю у змаганнях різного рівня (національного, континентального, міжнародного),

досягненнями світового рейтингу, діапазоном спортивного стажу та досвіду; формування, визнання та організація змагань з видів спорту, дисциплін та вікових категорій; використання ергогенних та ерголітичних засобів спортивної підготовки; розвиток, впровадження та вдосконалення новітніх інформаційних та комп'ютерних технологій; розширення географічної територіальності країн-учасників на змаганнях та їх призерів; спортивна маркетингова політика.

Перспективами подальшого дослідження є визначення основних видів спортивної підготовки спортсменів-інтелектуалів та їх закономірностей та напрямків, специфічність засобів та методів спортивного тренування у відповідності до специфіки змагальної діяльності.

Література

1. Абрамян В. Шипилов Д. Бридж как спорт [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bridgeclub.ru/stud/sport.htm>
2. Долбишева Н. Теоретико-методичні положення інтелектуальної підготовки як основа досягнення спортивного результату в інтелектуальних видах спорту/ Н. Долбишева// Фізична культура і спорт: збірник наукових праць. – Вип. 2. – Житомир: Вид-во ФООП Євенок О.О., 2016. – С. 139- 145.
3. Долбишева Н.Г. Методичні основи етапів багаторічного процесу спортивної підготовки в інтелектуальних видах/ Н.Г. Долбишева// Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 2. – С. 48-55.
4. Долбишева Н.Г. Общие закономерности системы подготовки в интеллектуальных видах спорта// Материалы конгресса: Олимпийский спорт и спорт для всех. XX Международный конгресс.

- (16-18 декабря 2016 г., Санкт-Петербург, Россия). – СПб.: Издательско-полиграфический центр Политехнического университета, 2016. – Ч. 2. – С. 330-335.
5. Мелешко В.І., Самошкін В.В., Малютова О.М. Шляхи поліпшення діяльності головного мозку представників інтелектуальних видів спорту. // Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: матеріали II Всеукр. наук. інтернет-конф. (Черкаси, 25-26 травня 2017р.) / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2017. – С. 52-56.
 6. Матвеев Л.П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты [Текст]: учебное пособие для вузов физической культуры / Л.П. Матвеев. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Советский спорт, 2010. – 340 с. (Серия «Атланты спортивной науки»).
 7. Международный шахматный фестиваль «Аэрофлот Опен 2015» [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chessdom.ru/Международный-шахматный-фестиваль-А/>
 8. Положение о международном открытом шахматном фестивале «AEROFLOT OPEN 2016» и блицтурнира [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://docplayer.ru/27493825-Polozhenie-o-mezhdunarodnom-otkrytom-shahmatnom-festivale-aeroflot-open-2016-i-blicturnira.html>
 9. Положение о международном открытом шахматном фестивале «AEROFLOT OPEN 2017» и блицтурнира [электронный ресурс]. – Режим доступа: [acfed.ru/tournament/aeroflot-open-2016/rules/](http://www.acfed.ru/tournament/aeroflot-open-2016/rules/)
 10. Регламент официальных соревнований по шашкам-64 Международной федерации шашек (IDF) – Секции-64 FMJD [электронный ресурс]. – Режим доступа: https://fmjd64.org/wp-content/uploads/2012/02/Rules_of_Official_FMJD-Section-64_competitions_rus-2015.pdf
 11. Чемпионат мира по шахматам среди сеньоров 50+ и 65+. Общее положение [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wsc2016.net/uploads/downloads/wsc2016-ru.pdf>
 12. Федерация шахів України [офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://ukrchess.org.ua/index.html>
 13. 1st Information Letter [electronic resource]. – Regime on access : <http://www.worldbridge.org/wp-content/uploads/2016/12/1st-infoletterYouthChampionships.pdf>
 14. 14th World Bridge Games, 2012. WBF. Retrieved 2014-09-03. [electronic resource]. – Режим доступа : <http://db.worldbridge.org/Repository/tourn/Lille.12/microSite/Butler/Butler.RR17.Seniors.I.htm>
 15. Anti-Doping Regulations (Medical Commission) [official site]. – Regime on access : <http://www.fide.com/fide/fide-anti-doping-regulations.html>
 16. Alice G. Walton. Feed Your Head [electronic resource]. – Regime on access : <http://www.thedoctorwillseeounow.com/content/nutrition/art3258.html>
 17. Chess WADA – Anti-Doping Policy, Nutrition and Health [official site]. – Regime on access : <http://www.fide.com/FIDE/handbook/WADA%20Anti%20Doping.pdf>
 18. Effects of Nutrition and Exercise on Cognitive Performance [official site]. – Regime on access: <http://www.fide.com/fide/fide-anti-doping-regulations.html>
 19. Handbook. World Chess Federation [official site]. – Regime on access: <http://www.fide.com/fide/handbook.html?id=154&view=article>
 20. Heerhugowaard Open [official site]. – Regime on access : <http://www.heerhugowaardopen.nl/index.php/en/>
 21. HOW SPORTACCORD SHARES INCOMES WITH MEMBERS [official site]. – Regime on access: <http://www.sportaccord.com/media/news/world-mind-games/world-mind-games-and-ijf-financial-reports/>
 22. International Federation of Poker [official site]. – Regime on access: <http://pokerfed.org/about/>
 23. I-й IMSA Elite Mind Games 2016 (Chess) [official site]. – Regime on access: <https://www.fide.com/component/content/article/1-fide-news/9285-1st-imsa-elite-mind-games-2016.html>
 24. Ing Cup [electronic resource]. – Regime on access: <http://senseis.xmp.net/?IngCup>
 25. The full financial report of the World Mind Games 2014 [official site]. – Regime on access: <http://www.sportaccord.com/upload/WMGfinancials.pdf>
 26. The IGF Anti-Doping Regulation [official site]. – Regime on access: <http://www.intergofed.org/about-the-igf/the-igf-anti-doping-regulation.html>
 27. World Bridge Federation [official site]. – Regime on access: <http://www.worldbridge.org>

